

MARNO JÁNOS

Munkánk csontjai

fejünk, a jéghegy csúcsa

Nárcisz oldalán géppisztoly, roham-
sisak a fején, mely a rohamtól azután
mégsem fogja őt megóvni, 19-
76 kora nyarán, vasárnap dél-
előtt, a színpadon, ahol Nárcisz a minden-
napi betevőjét keresi, akkor már négy
esztendeje éppen. Egyéb ambícióit,
ily módon, jegeli. Nem adja föl,
ezt mostanság, csendesebb fordulók
évadján készül megtenni, bár mit ért ő
csenden, évadon, csendesen, vagy még annál
is csendesebben. Törje-e rajta mindjárt
vadul a fejét mint jeget, vagy törődjék inkább
bele, hogy nyugta most sem lesz meg a csenddel.
Lévén az sosem időszerű. Ellenben
kezdheti kvázi belátással. Hogy kerül
mondjuk a képbe Munkácsy, kit nem kedvel
igazán ma sem, talán az egy tájképét
kivéve, melyen a tájban (éjjel egy parkban)
nincsen ember. Párizsban. Hogyan. Nagyjából
úgy, mint hat év múlva (198-
2) egy másik festő, akitől Fehér-
vár óta (1963)
viszolyog, Csontváry, szintén nyáron és roham-
szerűen, s ugyancsak színpadon kvázi,
egy egészen páratlan örülési
jelenetben. Az Ostrom utcában. De ott
még nem tartunk, és nem is áll szándékunkban
odáig jutni a verssel, a tébolyig,
amely amúgy is leírhatatlan, ott

lelni magunkat mint Náciszit még egyszer
fejjel a széttárt ablaknak fekvve vecsernye
tájban az előregedett padlón, hideg
tagjai súlyát mérlegelve. Ó,
azok a hideg végtagok. És könnyűek,
akár eresznji jégcsap, bezárva szíved
a télbe. S egyszerre a mérhetetlennek
kitéve. Mondom, ha Csontváry nem lép
akkor közbe. * Ott, a kora alkonyi ég-
boltra néző kirakatban, mindössze két
emelettel elemelve a földtől. Nem
térünk ki erre, elébe vágva az imént
célba vett Munkácsy-élménynek, vagy másképp
mondva, a pontosság végett, elejét
véve a Munkácsy szellemét idéző
Nemzeti-fejleménynek, keltve ezáltal
látszatát a képnek, hogy mégsem hatja át
szívünket a nemzet mint Munkácsy leghőbb
gondolata; valamint ugyanezt vegyük
szemügyre megfordítva: Munkácsyt, akár át-
vitten, akár szó szerint, mint a nemzet kép-
viselőjét; és mintha mégsem indulnánk
meg tőle, toporgunk egyhelyben, statiszták
valamely rossz dráma közepette, rezge
látványukba dermedten, reszketve tehát,
hogy mi minden jöhet itt még számításba,
ha látszatunk, mely azért így is megjárja,
éppoly forgandó, mint a végzet. Halála
(a darabban) lehet akármelyik részlet,
és kelhet életre is bárhol, testében
még sincs helye időt állító eszmének.

LSD

Rossz magyar dráma, 197-
6 semmitmondó nyarán, Nácisz statisztál
benne, nyolcvan forintért, alkalomfogytán,
hogy még éppen kijön belőle. Savmadár
az éjjel szárnya alá vette. Repítette,

harmadmagával, ki a Csúcshegyre, Öröm
szomszédságába, ahol a vasút Solymár
felé kanyarodik el, és a lány anyját
egy szerelvény a minap elütötte. Nár-
cisz fülének a lány hangja mint a nektár,
szólhat akármiről, dal lesz belőle. Kár
érte, s a fiúért is, akivel a színház
hozta Nárciszt össze, vonzalom s taszítás
ritka vegyüléke, mivelhogy az arányt
egyikünk se tudja. Álmunkban, esetleg,
vagy most, az anyaggal áthatva. Magyarán,
azaz leverten, mondva. Mert itt ma se lány,
se fiú, ki Nárciszt közrefogja, s a magány
is csak monda, ronda közérzetét alá-
színezni kicsinyég. Ahogy régebben már,
összeszedve, írta: most (szinkópa!) soha.
(Öröme telt benne.) Sírt, befelé fordulva
a falnak, melyet aznap vakoltak újra,
őszi nap, kalapot s ballont öltött magára,
úgy kísérte a lányt el az éjszakába,
egy évvel a hármás út után. 19-
77-ben. Gyászmunkával telt az egész
éve. Tört a varázs közben egyre-másra,
kivéve a halálból is egyik-másik
része, valamennyi történetünk tárgya.
A fiú apjának tekintette Nárciszt.
Apja vak volt. Romos lakásuk a kártya-
gyár homlokzata mögött, öt perc járásra
a színháztól, ahol a fiú játszani
tanult. Hasonlítani, ha máshoz nem, ami
rejtőzik előle, ahhoz. Mielőtt fel-
nőne hozzá, visszafordíthatatlanul.
Majd eljön az idő és ő is megvakul,
ezt akkor az anyag írta ki arcára,
és lökte ki torkán sugárban a lóré, és
belekapaszkodván Nárciszba s a lányba
a Csúcshegy oldalpadján és a gerincén.
Zakatolva haladtak, előttük az örvény,
aranyhajú Margit, sosem látod többé
annak, egyszer válhattatok volna egygé,

*de csak a gondját viseltétek együtt egy
viharnak, mely félelemből támad, és más
félelmeket fest le magáénak végül.*

a kútból, Sosztakovics

*Másnap aztán, a színpadon, mintha otthon
járna; Otthon, ahol sosem állt a saját
lábán semmi, senki, értve ágyat, asztalt,
szekrényt, mely a mélysötétbe passzol,
benne ágynemű, kávé és kakaópor,
kimerítve, mérgezett kút, a gyerekkor.
Fedje deszka, a deszkán elnyújtózol,
csontjaid, akár egy roppant piszkebokor
(büszke, tájszó, ld. egres, netán: ribiszke?),
mely ott díszelgett a disznóól s a szomszéd kert
közé felhúzott mellvéd nyirkos tövében.
Fejedben persze már csak a szakadó ég,
egybecosva benső lépés és idegen.
Orosz bakát alakítasz nyolcvan, ha nem
száz forintért, '76-ban, ami annyit
tesz, mintha ma négyezerért, netto, tennéd
ugyanazt. Vagy veszed csak a cigarettát
alapul, ma nyolcért. Netto. Tíz fellépés
egy hóban, és összejött a létminimum.
Hússzal már a halálba füstölheted át
magad. S tovább, a csillagos égig akár,
ha lelkünk valóban oda visszatalál,
és nemcsak szóbeszéd az, hogy ide csupán
a sors tévedése folytán, mintegy cigány-
úton át csöppentünk. Kvázi lutriból.
Született csepűragók. A darab rosszabb,
mint amit kész vagy itt szóba hozni. Harminc
évvel csaknem a hátad mögött. Melletted
gipszből összefröcskölve a Sosztakovics
zenére hajazó díszlet, Sosztakovics,
ébren vagy tudat alatt, ma is a rémed.
Csontváry bonyolultabb. A hajad égnek
állhatna tőle éppen, mivel azonban*

szinte nincsen, látványa mit sem mond érdemben. Akár a festő, Csontváry, látomás, magánügy, más szóval, melyet mint bélyeget mindenütt ott látsz, ahol egy test csupaszon van. És rajta a fej sem tartható éknek.

mégiscsak ék

Nem is megy másképp, mint látszatra csakis, Nár-cisz a tulajdon feje után. Mint ami mégiscsak éket vert önérzete és a teste közé, s ezért sietne megnyerni magának ismét, amit szembefordulván magával az imént elveszített. Ez azonban csak kitérő. A valódi látomás töretlen kísért egy testté kerekített folyamatban, értsd, amely test folyvást másképp fest, mint a tiéd. A tiéd orosz jelmezben, míg Nár-ciszét ott sejtéd a díszlet falára fölkenet. Nem dőlnél neki semmiképp. A fiúval szemezel, odaát szobroz, gépfegyverrel szintén az oldalán, s szintén az orosz nép névtelen hőse gyanánt. Mert semmi kétség, a darabban bőven fűbe haraphatsz még ezután. Vagy legalább a sorok között. A nézőket, hál'isten, nem látod, vannak-e, azt sem, egyáltalán, vasárnap délelőtt, ilyenkor aludnál normális esetben, vagy ülnél az ablakban, talpad fehéren s sárgán, mindkettő fent egy virágcserepben. Mintha együtt lüktetnél a cselekménnyel, amint elföldeli benned a levegőt. Zihálsz, magyarán. Kint a Csúcshegyen könnyebb volt, föl-le a padkán, sírva csaknem a lány gerince láttán, s vigasztalván a fiút, hogy nem is egy utolsó kaland a magány. Sőt, gondolja át, vajon van-e más kiút, mely nálunknál realistább, a siralmas valóságból. A lány közben felöltözött,

és úgy esett neki Nácisznak, hogy mikor
lesz nyugta már végre az átkozott szertől.
És most a színpadon épp ő nincs közöttük.
Felidézni sem tudja, nincs az a festő,
ki e semmiből őt neki visszahozza.
Agya egy kész temető. Idő sem számít,
igaz, a fiúval össze-összenéznek,
egyhelyben állva, összesen ennyi lévén
a dolguk, szembogara még egy macskáé
persze, lassan mégis az út vége felé.

egy test, a nemzeté

Náciszt a hatások késnek utolérni.
Holott ő sem siet. A testét nem érti,
mi bújt belé, mikor nyújtózna végre, ám
az nélküle terjed. A Nemzet Színpadján,
ez a megszálló jelmezbe gyömöszölt test,
hüvely hüvelybe, ne legyünk mondani rest,
hülyébb egy helyzetbe még nemigen került
férfi, ha az. Egy magyar, anyakönyvezett.
Siralomház. Amelyben fölcseperedett,
és megszokni nem volt képes, és most itt ez
az ócska darab, egyetlen szava sincs benne,
se róla, néma megszálló, sokat nem keres
rajta, viszont jobban megél belőle, mint
ma, mikor éhbéknél olcsóbban adja ma-
gát mint megszállottat. Maholnap, ne mondja,
elviszi őt is, mint Csontváryt egykor, az
aszalt szilva. Cigi. A fiú például
annak a rabja. Ő tíz szállal beéri
naponta, dehát az is már mennyit visz el.
Pénzt és életet. Vagylagosságnak itt nincs
helye, színház a világ vagy rablótanya,
vicc ez, ahogy urát az ember nógatja,
valljon színt az, álljon ki a- vagy emellett,
elszóalásig: mellérendeltetett.
Szóról szóra szinte. Szóratott, lövetett,
öltetett etc. Itt ez a díszlet

mellette, habarcsból, ontja a meleget,
odasülne, ha nekidőlné. Elmereng.
Hajlama megvolt rá mindig, Nárciszban sok
a nőies vonás is, ablakban ülni
és túrni, hogy beboruljon, és törülni,
amint elered, és ügyet sem vetni rá,
hogymi folyik körülötte, emberileg.
Magát a színészt nagyra tartja. Mint ember
azonban a szívében nem játszik szerepet;
rajta a dráma terhe. Ideges tésztaarc,
csillog a veritéktől, érzik, hogy serceg,
akár a pörkös csusza. Azt eszik éjjel
a fiúval majd egy vendéglőben, tonic,
unicum, cigaretta és csusza, cigány-
zene a szomszéd helyiségben. Dolgozik
bennük még váltig az anyag, a színészet
szószertint ott a szemükben, szemük körül
és a légnemű karikákban, beszélnek
is róla, anyagról, színeváltozásról,
s kitérve végre a rohamra, mely Nárciszt
a matinén Munkácsy jegyében elő-
vette. Nevetnek rajta, mint évek múlva
Csontváryn, aki Munkácsyt elkerülte.

aszfalt szilva, evidenciák

Munkácsy sehol. Csontváry magánkívül,
ami annyit tesz, más szóval, hogy magáért
beszél, nem lévén magánál idézi, ne
mondjam, szólítja magát, partnere ebben
a színen, mely színen után kiált, színenre hívva
mindazt, ami csak magához mérten magán
kívül e sivár világban egyáltalán
még előfordulhat. Valószínűsége
csekély. Semmi szinte. Fogható, ha máshoz
nem, a semmihez tehát, melyre az anyag
fogékonnyá tesz. Mit értesz anyagon, az
itt ma mellékes; gondolhatsz ugyan ellen-
anyagra, ám ez a gondolat félő, hogy

éppen a magját nem hozza. Irmagját sem,
amiért érdemes volna elgondolni.
Nem kell a semminek bedőlni. Koszos hon-
védet alakítasz, némán, idegenben,
fejedén sisak, mely szemre száz rohamon
túlvan. Magyarán ütöttkopottan festesz.
S hevülsz a lámpatűzben, olvadó jelmez
a tested – szétnézel a Homloklebenyhez
címezett fogadóban. Szinte csárdást lejtesz.
Nem kell messzebbre (netán mélyebbre) menned;
valahonnan ismerős neked ez a fal,
és az is világos előtted, hogy magában
nem állna meg sehol a szabad világban
úgy, mint te, ha alattad az ég a talaj,
lévén minden egyéb a fejed búbjával
egyenlővé váltan, s mivel már ott szárnyal
alant a madár a fejedben, s a szádban
hovatovább. Füttyülsz a darabra, nyolcvan
forintba belefér még egy fél nóta, ha
az anyagot anyagárában számolja
fel, aki adta. Fordulhatsz bizalommal.
Egyelőre. A múzsa tudniillik nem al-
szik (!), sem itt, sem másutt, míg magában elvan,
amolyan fekete özvegy gyanánt. Nárcisz,
nem első ízben, reá riad. Távolban
egy fekete özvegy. Emitt pedig a fal,
fehéren, rücsökkel s ragyával borítva,
tudod, hogy díszlet csak, borának gipsz habja,
melyből a zsvány alakja bontakozik.
Formára szakasztott Rózsa – amit Nárcisz
elsőre mindjárt megállapít, habár a
figura annál idegesebb; fogytán a
színe, vagy sötétül, a tömlöc vagy csárda
így egyszerre valóban kész siralomház.
Még egy roham, és beveszed magad oda.
Arca (mint feje) szintén egy kész tanulmány,
ld. Tanulmányfej (József Attila), akár-
ha álmodnád, mélyen magyar, vagy aludnál
nyugton, s az verne fel. Dobolva ágyadnál,
ittasan persze, halántékkodon, mely Nár-

*cisz fejében közel a pokol. Még nem s már
nem az egészen ugyan, ám ami küzbül
visszhangzik, abba az ész belekeservül.
Vélhető hát, hogy a kéz Munkácsy kezét
fogja ott neked egy rohamban örököül,
úgy, ahogy lecsügg, ahogy nem támaszt igényt
lendülni újra, föl, s hatalma nem lévén
lejjebb még, a földbe, mely anyja. Csontváry,
ld. fentebb, hat év múlva lesz aktuális.
És Nárcisz most nem is bánja. A fiú is
látja, hogy nehezen állja a hátralék
időt, mely pár percnél nem több, s összegörbed,
de tartja magát, őrzi magában, ha nincs
is mit, sem mihez. A zsvaj (Sosztakovics)
sem sérti túlságosan; megvan a zsvány,
s ezért hála jár, mint Csontvárynak a világ
végén. (Aszalt szilvánk a vén bitumenben.)*

* Nárcisz, lakonikusan mondva, az életét köszönheti Csontvárynak. Ott feküdt, a férfikor küszöbén, az Ostrom utcai sarokház második emeleti lakásának a padlóján, barátai, a versben szereplő fiú, illetve annak élettársa, aki a versben nem kapott szerepet, nemrég hagyták őt magára, nem figyelmetlenségből, hanem szerelemből. Kettesben kívántak tovább szárnyalni. Agyonütni az időt; gyermekek úgyszólván, Nárcisz a bátyjuk lehetett volna. Dehát a vérségi faktumokba nincsen beleszólásunk. Nárcisz ereiben ezidőt minduntalan meghűlt a vér, most is, e szokatlanul meleg június eleji délutánon, ám ő reménykedett, nála lévén egy varázserejű magnetofonszalag, rajta az akkoriban még újdonságnak számító autogén tréning cca. húszperces gyakorlatával. A bal karom elnehezedik, ez háromszor egymásután, majd a jobb kar és a lábak is egyenként, s aztán ugyanebben a sorrendben átmelegednek a végtagok. Nárcisz tehát feküdt az előírásnak megfelelő hullapózban, az utcára nyíló ablaktáblák szélesre tárva, így hallgatta, a be-be-robajló járműzajban, a gyakorlatvezető hölgy hipnotikusnak szánt, leheletdús baritonját, anélkül, hogy teste a legkisebb mértékben engedett volna a csábító szölongatásnak. Sokadszorra állapíthatta meg, hogy az intellektuális és a testi bizalom, mint mondani szokás, köszönő viszonyban sincsenek egymással. Hideg viszony ez, inkább ellenséges, esetleg halálos gyűlölködéssel a mélyén, bár az intellektus nem volna intellektus, ha a gyűlöletet mint gondolatot, ergo beszédet is, nem utasítaná el, messzire el, magától. A test pedig vonakodik szavakba foglalni magát; süketnémának kell talán lennünk ahhoz, hogy taglejtéseinkről valame-

lyest szavahihetőbb képet kapjunk, de még a szájmozgásunkról is, amely ugyan-csak rendkívüli körülmények között hajlandó elárulni a bennerejlő szószegő affektusokat; elmegy a hang, és te álmélkodva látod, ahogy a száj a falatozó vonaglásával adja a némát, ezt hívod harsány csendnek, ezt az elborzasztóan kínlódó arcot, arcod elé tolva, baszd meg.

Kicsúszott a szádon, tehát kell lennie benne valaminek; mert olyan nincs, hogy üres beszéd. Ahogyan üres csend sincsen, amit megtölthetsz hangokkal, szóval, mint egy mérhető térfogatú edényt, hogy aztán ismét kiüríthesd, mivel a tartalmát megposhadtnak találod már. Elutasítod ezeket a kóros gondolatokat, gondolathasonlatokat, és összpontosítasz a tiszta, az ellenséges hidegre, amely az intellektus és a test viszonyát egy életre tartósíthatja, számúzva e viszonyból mindent, amivel legalább a lábadat átmelegíthetnéd. Nincs megalázóbb és gyűlöletesebb annál, mint ha az embernek hideg és nyirkos a lábfeje; álláspontodat, mely valamiképpen az életakarattal ekvivalens, mintha ott lent, alapjaiban, már feladtad volna, s elkezdted, úgymond, *akaratlanul beleegyezni a földbe*, amely ugyan még mindig az élet (humusz, televény), de már nem a tiéd, nem téged életet, hanem csak és kizárólagosan te őt, hozzá hűlve, elvizenyősödvé satabbi. Lábad feje immár a férgéké, hasonulva hozzájuk, el, egészen a mimikri legalja világáig. Mintha a világ legrondább nőjének az ölen fészkelődnél, irtózol állagától, kigőzöléseitől, öklendezel a párjától, szerencsétlen önteltségétől, amivel igyekszik elejét venni a tragikus szembesülésnek önmagával,

ezért tuszkol oly készséggel magába téged is, felszámolandó a reá-látás bármely szóba jöhető pozícióit, ezért visszhangozza szinte kánonszerűen szavaidat is, nem hagyván időt rá, hogy értelmük a köztes csendben megvilágosulván fogatosodjék. Szöges ellentéte ő Nárcisznak, ellenlábasa, szép magyar szóval és szoros értelemben, és Nárcisz *de facto* nem tud ellenállni neki; fekszik, halálosan rossz lelkiismerettel, hullapózban a padlón, a szalag lejárt, vége a játszmának, az utolsó tekercs azonban még ott a fejében. Őrült félelem szállja meg, mi lesz, ha annak is vége szakad. És ha nem, ha nem és csak mégsem – azt hogy bírja ki! Mondja magában, sorban, a lazító szavakat, a bal karom így, a bal lábam amúgy, és nemkülönben a jobbok, ám azok valósággal fölébe lendülve vihognak bele a képébe, vitustáncot lejtenek rajta, fagyosan ropják, vérbe borul tőlük a szeme, szemgolyója szétpattan, vérével együtt elárasztja a koponyaúrért, tarkójában tajtékzik most a fájdalom, hogy képes elviselni, nem érti, nem érti, mi zajlik benne, vagy kint az utcán, a Széna tér és a Bécsi-kapu között, a gyógyszerértártól induló emelkedőn, illetve kapaszkodón, mert ő szívesebben mond kapaszkodót, kapaszkodónak tekinti például az Ostromot keresztező utca sarkában álló telefonfülkét, ahová tanácsos volna most szépen, óvatosan lecsorognia, hogy feltárásázza orvosát, aki nemrégiben egy recept fejére véletlenül a saját születési dátumát írta fel. Orvosnő. Ő pedig kedvét lelte ebben az elírásban, kiderült, hogy mindössze egyetlen nap a különbség a világra jövetelük között, ikrek lehetnének csaknem,

persze, Náracisz a koraszülött. Koraiságának a gyermeke. Talán ez az ösztönös ítélet vezette a nő tollát, amikor a saját dátumával fejelte meg az aritmiára felírt gyógyszer vényét. Az elíráson azután bensőségesen összemosolyogtak, úgy tett, rokonszenveznek egymással, Náracisz egyszerre bizakodva kezdett nézni maga elé, a jövőbe, mint akit hátulról ugyancsak csupa jóakarattal, rokonszenvvel, csupa szerencsekívánattal néznek. A kulcsszó, természetesen, a rokonszenv. A vér mint illatszer. Felhő, a közös ég képzetével terhes.

Náracisz vérnyomása a doktornő társaságában eztán szerencsésen normalizálódott, aritmiás tünetei ritkultak és enyhültek, félelemérzete pedig a természettől repeső örömrészletbe fordult át, igaz, nem hosszabb időtartamokra, annyira csak, mondjuk, amíg Pestről hazagyalogolva keresztülvágott az Erzsébet-hídon. A Tabánban már, ha arra került, ismét elővették a testében támadt szorongásrohamok. Szűkülve róttá az aszfaltot, a következő lépésével, úgy látta, már nemigen fogja majd a talajt, az életnek ezt a szilárd képzetét, mert addigra, a szívével együtt, az is megszakad benne, eltűnik, és csupán a tiszta és végtelen szakadék válik abszolút valósággá a számára. Arra azonban nem gondolt, hogy irtózata e végső és abszolút valóságtól éppenséggel az aszfaltból mint talajból is eredhet, egyáltalán, mint bármely alapatból, amelyre mindennapi közlekedéseit építi az ember, közlekedései közé értve pihenőit is, amelyek, a pihe képzetének ellentmondóan, nagyon is komoly súllyal eshetnek a latba.

Most szeretett volna sírni Náracisz, a padlón fekvé, hátha valami bánat bújjik meg a rosszullete mögött, valami sérelem vagy mulasztás, amit a legnagyobb igyekezettel és összpontosítással sem tehet most már jóvá, s amiképp másokat sem bírhat rá többé, hogy engeszteljék őt ki, mielőtt a lelke megfagy, és ez a fagyás átterjed a szívére, ereiben a vért zajlásra kényszerítve, kifehérítve és elkékítve végtagjain az ujjakat. Mert azok a nyári melegben már egészen elgémberedtek, ha akarna, sem tudna mit kezdeni velük, lábra állni és megkapaszkodni akármiben, ami a keze ügyébe kerül, de sőt, még összekulcsolni sem volna képes őket, annyira elhidegültek, *de facto* elidegenültek tőle. Idegenné váltak a számára, oly elérhetetlennek, távolinak tőle, a tudatától, önérzetétől, hogy birtoklásuknak már a gondolatát is abszurdnak találja, abszurdumnak, hogy még egyszer, valaha, összeemelegedhetnék velük. Agya, mint a megolvadt aszfalt a tűző déli napon, alattomosan rotyog, koponyacsontját feszegeti, gondolatait tehát, a szó közvetlen fizikai értelmében, a legsötétebb erők kerítik a hatalmukba, gonoszságot plántálva beléjük, amely gonoszságnak, akárcsak az angyali jósnak, Náracisz mindig is vonakodott hitelt adni. Náracisz nem az a fajta ember, aki gondolataival és érzelmeivel bármikor kész volna egy húron pendülni; véleménye alkotói jogát rendszerint átadja inkább a véletlennek, nem azért, mintha nem születne határozott véleménye a dolgokról azonnal, hanem mert éppen ez a határozottság váltja ki benne tüstént a gyanú érzetét is, hogy véleménye valószínűleg téves, és van-e viszolyogtatóbb annál, mint ha egy ember gondolkodása téves

véleményekre alapozódik. Sötét gyanúnk, mely szerint tévedésből és/vagy véletlenül jöttünk a világra, feljogosíthat-e bennünket arra, hogy ittlétünkben, valamint bármikor megeshető távozásunkban, mi magunk is hasonlóképpen járjunk el, anélkül, hogy személyes akaratunkkal, azaz döntéseinkkel, jóállnánk e hasonlatosság igazáért.

Mondhatjuk-e tiszta lelkiismerettel újra meg újra, hogy tévedni emberi dolog, ha a véletlent viszont bizonyos isteni hatáskörbe utaljuk vissza, magunkat aztán, tévedéseinkkel egyetemben, ugyancsak oda beajánlva; s pláne, ha lelkiismeretünk tüneteivel egyre sűrűbben, netovább már kizárólagosan és szüntelenül a testünkben, mintegy a testünk révén, találkozunk. Gyilkos az áldozatával, vagy áldozat a gyilkosával, ez a talány ma már mindenki előtt ismeretes, azok előtt is, akik tyúkot élőben, a tollazatában, sosem láttak még, tojást fel nem törtek saját kezűleg.

Ám a gonoszságban, ezt most be kellett Nárcisznak látnia, éppen az a gonosz, hogy mértékétől fosztja meg a gondolatot, megszállása alatt a gondolat egyszerre ölt számlálhatatlan élő és holt testet, egyet sem adva át a nyugalomnak, mintha a nyugalom csakis az elérhetetlen jóságot illethetné meg; és semmi esetre sem őt, aki kétségbeesetten iparkodik adni a nyugodtat, önmaga előtt, aki, kiszolgáltatva kiszámíthatatlan gondolatainak, kénytelenül már csak a felszámolásukat sürgetné, öntudatával bezárólag.

Amennyiben öntudatnak nevezhető egy olyan tudatállapot, amelyben elsődleg már nem a kül és a bel különbözik el egymástól, nem idegenben érzed magad, vagy idegennek magadat a környezettől, nem mondható, hogy ilyen vagy amolyan viszonyban állsz a világgal, amely hol egyengetni, hol kiadni látszik az utadat, nem, ezen a szakaszon már túl vagy, nincs már a világnak ilyen, akár rossz-, akár jótékony hatalma fölötted – hanem éppenséggel mintha alattad sem volna semmi; úgyszólván mélységes belátásod nyílt bármely függések és függőlegességek iránt, mintha feneketlen kút száján feküdnél, gondolataid tajtékzó visszhangjában, mert a világnak többé semmi mondanivalója. A világ végtelen. Te pedig védtelenül benne, bizonyos értelemben megvilágosultan mégis, afelől, hogy az egésznek semmi teteje, mint mondtam már, sem alja. Elképzzelhető, persze, hogy megőrültél, hogy eszedet vette a páni félelem, ez azonban sokkal valószínűbben egyezik a világ állapotával illetve természetével, mint az a valóságfelfogás, amely a világot magától értetődő, sőt normális képződménynek tekinti. Adottságnak, amiről persze bárkinek módjában áll lemondani, magát mint egyszeri hozzáadottságot kivonni ebből a felfoghatatlan méretű és mértékű adottságból, az adottság azonban ezután is adottság marad, legföljebb egyvalaki által utasítottatott vissza. Egy örült által, aki úgy vélte, szabadságában áll eldönteni, hogy részt vegyen-e vagy sem abban az eseményben, amelybe egyszer csak, hogy s hogy nem, belecsöppent, illetve ha cseppet is belegondol, amelyből magára

döbbsent! mint némiképp idegenre – bár ezt a szálát most ne rángassuk, ezen a szálon sosem jutnánk a Csontváry-történet végére.

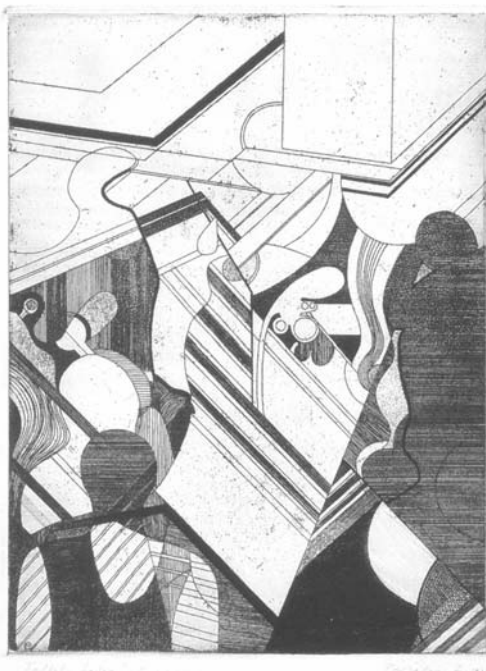
De vajon lehetséges-e érdemben, reálisan számot adnunk arról az eseményről, amely egy pillanat alatt, egy töredék időtartamon belül megy végbe, testünk-ből hirtelen átszapva az elménkbe, ahol a tér valóban csak a színpad teréhez hasonlítható, ám nem lekicsinyítőleg, hanem az úgynevezett „világot jelentő deszkázat” értelmében; ami természetesen egyúttal a másvilágot is, más szóval a túlvilágot is magában foglalja, ahogy a színpad is lényege szerint mindig a kulisszán túli, a „mögöttes” tartományokra utal. Mindehhez nem szükséges, hogy elménkkel nagyra legyünk. Nárcisz, az Ostrom utcai lakás padlóján fekve, inkább semmire sem becsülte az elméjét, rettegve ugyanakkor a megsemmisülésétől, mert hiába becsüljük valamely tulajdonunkat mint elemi tulajdonságunkat egyre alább, megválni tőle annál nehezebben tudunk. Annál görcsösebben, tébolyultabban fogunk ragaszkodni hozzá, észre sem véve, hogy kétségbeesett makacsságunkkal már meg is őrijítettük az elménket. Általában. Mert ezúttal Nárcisz valahogy résen maradt, tudta, hogy megőrült, hogy megőrjítette a fizikai félelem, egyszersmind azonban arra is ráeszmélt, hogy örülete tökéletesen egybevág a mindenség örületével: a végtelennel. Nem illeszkedik, hiszen az illeszkedés csak a részek megfeleltetése révén volna lehetséges, itt pedig a részek ábrájukból kivetve, szétvetve és kiveszve kavarogtak szanaszét, megkülönböztethetetlenül egymástól az elme illetve a (világ)mindenség részei. Egy szempillantás alatt omlott össze a perspektíva tér- és időszerkezete, Nárcisz határtalanul egyedül maradt ebben a végtelenül elhagyatott világban, és viszont, hiszen maga a világ tártult fel Nárcisz elméjében, kétséget nem hagyván afelől, hogy a dolgokat felfogó értelem, amelynek révén lakozni tudunk benne (a világban ti.), csak a rászédésünkre jó; testünket-lelkünket rábírn arra, hogy bizonyos keretek között tartalmat tulajdonítson mindannak, ami végbemegy benne, valamint amin ő maga kénytelen keresztülmenni mióta és ameddig a világ világ a számára. És most, közönséges hasonlattal élve, Nárcisznál ez a forgalom, a formálódásnak ez a forgalma hirtelen eldugult, végtagjaihoz hasonlatosan kihűlt pillanatképpé dermedt, egy örökkévaló katasztrófa pillanatképévé. És ő látta, hogy a kép éppoly üres, akár egy tükör, amelyben az ember szüntelenül összetöri magát, épségére csupán a félelem és a fájdalom emlékezteti; mint valami mulasztásra, amit most azonnal még egyszer el kell mulasztania ahhoz, hogy egyszer s mindenkorra véget vessen az egész rémálomnak, amelynek a kieszelője bizonyára rég halott, máskülönben maga gondoskodna róla, hogy gondolatai, megszabadulván hulladék anyaguktól, rendeződjenek valamelyest. Rendeződésük tehát immár őrajta, Nárciszon múlik, lévén elgondolójuk (vagy kieszelőjük) sehol, és nagyon valószínű, hogy eltűnésének éppen a felfordulásban rejlik a magyarázata, úgy körülbelül,

mint a tűé, amelynek a fokán át kellene férköznünk, a szénakazalban, avval a különbséggel, hogy itt hiába égetnénk fel mondjuk az egész szénakazlat, eljutva végül a fölperzselt tarlóig, a tűre mint tüzünk végtermékére akkor sem bukkanánk rá. Halálra szurkálva, égve, sebződve sem. Igen, mintha tükön mint tükrön feküdnék, ez villant át, a zuhanást előre idéző attakként, agyában, afféle *tűkörön*, ahogy émelyítő mélységű poétája, Vörösmarty Mihály mondhatta volt, *emberfejű lapdáját óva szétlottyadástól*, annak idején. Most, fentebb már ábrázoltuk, Nár-cisz fejfelé a kitárt ablaknak fekszik, estebe hajló nyári délután, de nyári időszá-mításra még átállítatlan a magyar gazdaság. Pazar(ló) szürkület tehát, színek fa-kulvást, ám a fényerő önnön teljében; és Nár-cisz látja, hogy teste mint nyílvevessző érzi a célját már odakint, az ablakon túl legalábbis, mert a szabadban, s tudja, hogy menten elnehezül, hogy aztán teljes hosszában (s csekély szélteben) hozzá-lapuljon az úttesthez. S az előtt semmi, ami útjában feltartóztathatná. Az sem, hogy ezúttal is éppen fekszik, nincs igazán lendületben, s az igazat szólva-meg-toldva, ambíciója sincs, hogy belejőjön. Egyetlen vágya: szűnjön meg, ami ilyen örülten van.

Ő, a világ, benne a világ vagy/és ő a világban, végtelenül így is, úgy is, szűnjön meg ez is, az is, enyész el, mint egy repülő a repülésben, vagy megfordítva, ha így másoknak jobban tetszik; mert a sebesség fogalma, külön, nem foglalkoztatta ekkor Nár-ciszt, távol állt tőle a mindenség mint a végtelen tágulás hübrisze, tu-datában nem azonosult semmi efféle istentelenséggel, mint ahogy az istenséggel magával szintén nem; csak az örülettel. A mérhetetlen, mert mértéktelen, sem-mivel. S egyúttal bármi mérték autoagressziójával, önmagával, mint a jeges ré-mület tárgyával és állítólagos alanyával, amennyiben még mindig magáénak vallja alanyi jogait és képességeit, amelyek még ekkor is elláthatják őt feladattal, jóllehet e feladatkörben senki, se semmi rajta kívül. Meg kell hát azonnal szűnni, meg kell szűnnie ahhoz, hogy a dolgok visszatérhessenek a normális kerékvágá-sukba, a vér a vétagok hajszálereibe, mivel minden azokon múlik, a hajszálere-ken, meg a kerékvágáson, amelyet rosszabb napjain kátyúnak ítél a türelmét vesztett, mert a jobb napok iránt bizalmatlanná vált elme. Ez a napja azonban nem volt sem jobbnak, sem rosszabbnak állítható; hanem örökkévalónak, be-fagyottnak, amely semmilyen lazító, átmelegítő műveletre nem enged föl, ön-magában lebeg, e tekintetben tehát súlytalannak mondható. Ha kiveti magát az ablakon, úgy is talajt érhet akár, mint egy rongy vagy papírdarab. Mely utóbbi hasonlat, persze, véletlenül sem rejt magában üzenetet; nincs szó palackról. A palack, ha egyáltalán, a félelemtől eljegesült test, zajlás előtt mondjuk. (Mivel hagyjuk sodortatni magunkat a hasonlatunktól.)

S akkor a zaj helyett valami lágy, fúvós és torokhangokra emlékeztető tánc-zene szólalt meg benne, és egy roppant súlyú függöny hullott alá vagy tárult szét tudata látóterében, s a szabadnak tetsző színpadon ott állt Csontváry cédrusa, körülötte a tánckarral, leírhatatlan színekben tündökölvén. Soha nem próbálta le-

írni a festő színeit, sem szavakat találni a látomást megnyitó és végigkísérő zenére, lévén teljesen járatlan minden átültetésben. No persze, Csontváry is átültette valahonnan azt a cédrust a vásznára, megfosztva mindenekelőtt eredeti valóságának a súlyától, olyannyira, hogy a tánckarnak szinte röpdősnie kell ahhoz, hogy le ne szakadjon a fa légies ritmusától, természetesen nem az időben, s még csak nem is a térben, hanem pontosan abban az örökkévalóságban, amely Nárcisz ereiben a vért megfagyasztotta. Munkácsy Siralomházának fényében úgy is mondhatnók: a halál torkában, mai fülünknek azonban ez már annyira kocsmai változatnak hat, hogy többet nem is hivatkozunk Munkácsyra, túllépünk rajta, mint elhivatott kocsmakerülők. Még annak tudatában is, ha esetleg mégsem annyira színház, mint inkább kocsmá az egész világ, átellenben a hozzárendelt templommal, ahol gyermekként Nárcisz is gyakorta megfordult, meg az olajospadlójú mozival, ahol ellett volna az idők végezetéig. Hallgatni, hogy serceg a vászon. A szférák zenéje. Ahogy „terpeszkedik állványán az idő”. Ellágyul, ha belegondol. És ugyanezt szeretné a halál gondolatától is, ellágyulni az utolsó porcikájáig, elmosódni a tulajdon tekintetében, mely – hála Csontváry közbelépésének – máig kész a megindulásra.

FALTÓL-FALIG (1971)